

УДК 332.1:66

Ірина ТЯЖКОРОБ,
Людмила МІКУЛЕНКО

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ТА РЕЗУЛЬТАТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕГІОНІ

Резюме. Запропоновано уточнене визначення поняття «інтелектуальний потенціал регіону». Доведено, що інтелектуальний потенціал є необхідною умовою та результатом реалізації стратегічного партнерства науки, освіти і виробництва в регіоні.

The summary. The specified determination of concept «Intellectual potential of region is offered». It is well-proven, that intellectual potential is a necessary condition and result of realization of strategic partnership of science, of education and production in a region.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, регіон, стратегічне партнерство, освіта, наука, виробництво.

Постановка проблеми. Реалізація інноваційної моделі економічного розвитку України визначається накопиченим та реалізованим інтелектуальним потенціалом її регіонів. Створення сприятливих умов для нагромадження інтелектуального потенціалу (на стадіях формування, використання та розвитку) та його якісних змін стають можливими на основі стратегічних партнерських відносин між промисловими підприємствами, науковими установами, освітніми закладами та іншими суб'єктами ринку. Ці відносини забезпечують органічне поєднання науки, освіти, виробництва і бізнесу та сприяють інтелектуалізації виробничо-організаційного процесу. Інтелектуальний потенціал стає тим стратегічним чинником, який можна мобілізувати в межах стратегічного партнерства задля підвищення ефективності регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо сутності, структури, оцінювання, проблем формування й використання, а також механізму управління інтелектуальним потенціалом приділено значну увагу в працях вітчизняних та зарубіжних вчених [1–12 та ін.].

Аналіз великої кількості публікацій з цієї проблематики дозволяє констатувати, що інтелектуальний потенціал є складним і багатогранним поняттям. Його розглядають як у широкому, так і вузькому розумінні [1, с. 280–281]. У широкому розумінні інтелектуальний потенціал (людини, суспільства) – це сукупність інтелектуальних якостей (інтелектуальних ресурсів), яка може бути використана системою для вирішення завдань із самозбереження та розвитку. У вузькому розумінні інтелектуальний потенціал ототожнюють або з інтелектуальним потенціалом людини та умовами її відтворення, або з інтелектуальним капіталом, зокрема з його структурною (організаційною) складовою, до якої входять організаційний та управлінський досвід, знання, кваліфікація, інтелектуальний капітал, корпоративна культура та ін.

Крім того, виокремлюють три рівні інтелектуального потенціалу: особистісний (інтелектуальний потенціал людини), мікрорівень (інтелектуальний потенціал підприємства, організації), мезорівень (інтелектуальний потенціал регіону) та макрорівень (інтелектуальний потенціал суспільства) [2].

Розглядаючи інтелектуальний потенціал як один із різновидів потенціалу, який має певні особливості, виділяють також три підходи до сутності цього поняття [2]. Згідно з першим підходом (ресурсним) інтелектуальний потенціал являє собою сукупність інтелектуальних

ресурсів і зв'язків між ними. Другий підхід (функціональний) характеризує інтелектуальний потенціал з позиції функцій, що забезпечують реалізацію здібностей і можливостей. Сутність інтелектуального потенціалу у відповідності з третім підходом (цільовим) полягає у здатності сукупності інтелектуальних ресурсів досягати поставлених цілей.

Отже, зазначимо, що проведені дослідження мають безсумнівну наукову значущість, однак розбудова сучасного суспільства потребує здійснення подальших розроблень у цьому напрямі з точки зору впливу наявного інтелектуального потенціалу на реалізацію стратегічного партнерства науки, освіти і виробництва у регіоні та дії стратегічного партнерства на розвиток інтелектуального потенціалу регіону.

Метою статті є розгляд інтелектуального потенціалу регіону як необхідної умови та результату реалізації регіонального стратегічного партнерства освіти, науки, виробництва і бізнесу. Методи дослідження – логічний, узагальнення, порівняння, історичний.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж визначитися з роллю інтелектуального потенціалу регіону в реалізації багатостороннього стратегічного партнерства, проведемо дослідження еволюції тлумачення цього поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція тлумачення поняття «інтелектуальний потенціал регіону»

Рік	Автор(и)	Сутність поняття «інтелектуальний потенціал регіону»
2003	Іванцов В.	Особлива сукупність ресурсів суспільного виробництва, що містить матеріальні, природні, трудові, фінансові або інформаційні ресурси та характеризує вихідний стан об'єкта, на основі якого можна реально визначити перспективні цілі [3]
2004	Вовканич С.	Здатність суспільств, окремих людських спільностей, особистостей (у другому вимірі – держави, регіону, інших організаційно-територіальних структур) створювати, нагромаджувати й використовувати знання, проекти, ідеї, ноу-хау тощо для соціально-економічного, інноваційного, науково-технічного, інформаційного, духовно-культурного, морально-правового та іншого розвитку [4, с. 45]
2005	Богдашев І.	Здатність системи (держави, регіону, підприємства й ін.) до знаходження унікальних рішень для досягнення значущих результатів у галузі науки, техніки, технології, духовно-моральній сфері [5]
2006	Мурашко В.	Сукупність інтелектуальних здібностей населення регіону, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, організаційно-економічних ресурсів та комплексу чинників, які дозволяють вирішити в теперішній час і в майбутньому проблеми інноваційного розвитку як в інтересах регіону, так і всієї країни [6, с. 3]
2006	Петренко В.	Прогнозована здатність особи або групи осіб (персоналу організації, підприємства, населення територіальної громади, регіону, країни, нації, людства) до створення нових духовних і матеріальних цінностей [7]
2008	Мартинов О.	Сукупна здатність суспільства до засвоєння та осмислення світу, накопичений ним обсяг наукової та культурної інформації, системи відтворення, передавання знань, а також відповідна сукупність робочої сили, що спроможна сприймати, опрацьовувати, використовувати, відтворювати та передавати інформацію [8, с. 13]
2009	Гулько В.	Сукупність можливостей працездатного населення регіону (здатності до мислення, пізнання, уміння, навички та досвід роботи) та інтелектуальних можливостей структурного капіталу (можливість використання у виробничому процесі сукупності новітніх технологій, комп'ютерів, машин, обладнання, інструментів, винаходів, патентів, ноу-хау та ін.), використання яких дасть можливість підвищити ефективність виробництва [9]

2010	Кіршин І., Вашуріна О., Овчинніков М.	Характеристика інтелектуальної сфери країни або регіону та джерело нових знань, ідей, інформації, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки та рівня життя населення; міра ефективності інноваційної економіки, що виражається в її здатності до реалізації інтелектуальних можливостей людини та суспільства в цілях соціально-економічного розвитку [10]
2010	Максименко І.	Системна сукупність освітнього, наукового, інноваційного та культурного потенціалів, що історично зумовлені економічними, соціальними, політичними, культурними та іншими чинниками розвитку регіону [11]
2010	Нагірна В.	Важлива складова інтегрального потенціалу території, що визначає перспективи науково-технічного прогресу, інформаційного розвитку суспільства; це – інтелектуальний капітал нації, поєднання якісних рис, талантів, знань людини щодо ефективного використання наявних ресурсів та їх трансформація у якісний інтелектуальний продукт [12]
2011	Моліна О.	Сферами та суб'єктами життєдіяльності регіону, що безпосередньо беруть участь у відтворенні його інтелектуального потенціалу, є освітній, науковий (науково-технічний), інноваційний та культурний потенціал; основою інтелектуального потенціалу регіону є інтелектуальний потенціал його населення [1, с. 280–281]
2011	Махомет Ю.	Можливості регіону створювати, накопичувати та ефективно використовувати інтелектуальні ресурси задля забезпечення високого рівня його соціально-економічного розвитку; характеризується двома основними рисами: ґрунтується на ресурсному забезпеченні та визначається реалізованими й нереалізованими реальними можливостями [2]

Отже, монографічний аналіз поняття «інтелектуальний потенціал регіону» дозволяє зробити висновок, що з часом відбувається зміна акцентів у його трактуванні. Вчені відходять від розгляду даного поняття з точки зору ресурсно-орієнтованої економіки та приділяють увагу знанням, інноваціям та інтелекту, що є основою інноваційної моделі розвитку економіки будь-якої країни та її регіонів. Додатковим підтвердженням цьому є також результати елементно-структурного аналізу (табл. 2). Вони свідчать, що найчастіше поняття «інтелектуальний потенціал регіону» пов'язують з інтелектуальним потенціалом людини або населення (персоналу) будь-якої організаційно-територіальної структури, а досить рідко – з організаційно-економічними ресурсами. Найповнішим є трактування поняття «інтелектуальний потенціал регіону», яке запропоновано В. Мурашко [6]. У його визначенні враховано шість елементів з дванадцяти, виділених за результатами елементно-структурного аналізу.

Таблиця 2

Результати елементно-структурного аналізу поняття «інтелектуальний потенціал регіону»

Джерело	Структурні елементи поняття «інтелектуальний потенціал регіону»
---------	---

	Матеріальні ресурси	Природні ресурси	Фінансові ресурси	Трудові ресурси	Інформаційні ресурси	Техніко-технологічні ресурси	Економічні ресурси організації	Інтелектуальний потенціал (можливості, здібності) людини (персоналу підприємства, організації, населення регіону, країни, нації, суспільства)	Освітній потенціал	Науково-технічний потенціал	Інноваційний потенціал	Культурний потенціал
[1]								+	+	+	+	
[2]								+				
[3]	+	+	+	+	+							
[4]								+				
[5]								+				
[6]	+		+		+	+	+	+				
[7]								+				
[8]				+	+			+				
[9]	+					+		+				
[10]								+				
[11]								+				
[12]									+	+	+	+

Таким чином, за результатами монографічного та елементно-структурного аналізу, а також з огляду на те, що «в якості структури регіону як економічної системи може бути використана сукупність елементів продуктивних сил, які є, власне, матеріальними носіями окремих ланцюжків цієї системи» [13, с. 9], можна уточнити визначення поняття «інтелектуальний потенціал регіону». Під інтелектуальним потенціалом регіону пропонуємо розуміти інтелектуальний потенціал сукупності окремих елементів продуктивних сил, реалізація якого сприятиме соціально-економічному розвитку регіону та підвищенню його конкурентоспроможності. Вважаємо також, що в умовах слабкого взаємозв'язку науки, освіти, виробництва та бізнесу, найповніше інтелектуальний потенціал регіону може реалізуватись у межах стратегічного партнерства. Підтвердженням того, що доступ до нових знань через використання можливостей співробітництва з іншими учасниками ринку – одна з необхідних умов створення багатостороннього стратегічного партнерства, є існуючі у науковій літературі підходи до процесу його здійснення.

У межах першого підходу виокремлюють п'ять етапів: на першому етапі визначають контекст багатостороннього партнерства (планування процесу, зв'язок з прийняттям рішень в офіційних органах, визначення проблеми, визначення зацікавлених осіб, посередницька підтримка, фінансування); на другому етапі встановлюють загальні межі партнерства (визначається склад групи, цілі та порядок денний); третій етап – «на вході» (підготовка зацікавлених груп, узгодження правил і процедур, нерівність можливостей, зміцнення потенціалу); четвертий етап пов'язаний з діалогом або проведенням засідання (налагодження каналів комунікації, здійснення посередництва або головування, підготовка звітів, прийняття

рішень, закриття); п'ятий етап – «на виході» (документація, план реалізації, багатосторонні процеси, що тривають, вплив на офіційний процес прийняття рішень). Крім того, зазначено, що протягом «життєвого циклу» партнерства необхідно мати зв'язок із зацікавленими особами, які не беруть участі, та з громадськістю [14].

Автори другого підходу підкреслюють, що процес реалізації багатостороннього стратегічного партнерства є циклічним, тобто результати кожного із циклів формують середовище та є вихідними даними для наступного. Цей процес складається з трьох етапів: на першому етапі досліджується партнерство (планування результатів з точки зору стійкого розвитку, планування параметрів ініціативи, визначення потенційних партнерів, оцінювання спектра наявних ресурсів та компетенцій для досягнення запланованих параметрів); другий етап передбачає створення партнерства (необхідно визначити стратегічні інтереси партнерів (бізнесу, державних органів, суспільства), обговорити та укласти угоду про партнерство, зміцнити потенціал, необхідний для реалізації завдання); третій етап полягає у підтриманні партнерства (реалізація завдання, контроль зобов'язань, оцінювання досягнутого результату та за необхідності проведення повторних переговорів) [15].

Отже, обидва підходи свідчать, що головним джерелом та ключовою умовою створення та реалізації стратегічного партнерства є не тільки матеріальні та грошові кошти, а найкращі знання та спеціалізовані унікальні навички учасників партнерства. Наука повинна бути спроможною генерувати нові ідеї, технічні й технологічні розробки; освіта – готувати освічених спеціалістів необхідної кількості та кваліфікації; виробництво – впроваджувати нові техніку і технологію, перебудовувати виробництво для випуску конкурентоспроможної продукції. Звідси, наявність інтелектуального потенціалу окремих елементів продуктивних сил регіону стає необхідною умовою реалізації стратегічних партнерських відносин між ними.

У стратегічному партнерстві кожен із учасників своєю діяльністю стимулює розвиток інших учасників і виключення кого-небудь із них призведе до зниження потенціалу тих, що залишилися. Наприклад, для підвищення конкурентоспроможності виробника необхідними є зміна техніки та технології. Це зумовлює виникнення потреби у персоналі вищої кваліфікації, що висуває нові вимоги до навчального процесу. В свою чергу, висококваліфіковані спеціалісти з метою удосконалення існуючої техніки і технології активізують науку, ініціюючи проведення наукових досліджень та розробок. Отже, основним результатом партнерської взаємодії є не тільки примножений потенціал творчого розвитку всіх учасників партнерства, а й додатковий ефект, який полягає у створенні інтелектуальних продуктів нової якості. Відтак, партнерські відносини між науковцями, освітянами, представниками виробництва та іншими сторонніми учасниками стають основою розвитку інтелектуального потенціалу регіону.

Висновки. Таким чином, результати монографічного та елементно-структурного аналізу поняття «інтелектуальний потенціал регіону» засвідчили про еволюцію у його трактуванні – від ресурсно-орієнтованого підходу до розуміння інтелектуального потенціалу регіону з точки зору інноваційної економіки. Доведено, що інтелектуальний потенціал, з одного боку, є необхідною умовою, а з іншого, – результатом реалізації стратегічних партнерських відносин таких елементів продуктивних сил регіону, як підприємств, закладів науки, освіти й ін.

Використана література

1. Молина, Е.В. Интеллектуальный потенциал региона [Текст] / Е.В. Молина // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1(4). – С. 279–284.

2. Махомет, Ю.В. Сутнісна характеристика інтелектуального потенціалу регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/21.pdf.
3. Иванцов, В.А. Интеллектуальный потенциал, факторы его использования: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория» [Текст] / В.А. Иванцов. – Казань, 2003. – 22 с.
4. Вовканич, С. Соціогуманістична стратегія інтелектуального забезпечення інноваційного розвитку [Текст] / С. Вовканич // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С. 41–52.
5. Богдашев, И.В. Воспроизводство интеллектуального потенциала как фактор формирования экономики знаний: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория» [Текст] / И.В. Богдашев. – Краснодар, 2005. – 25 с.
6. Мурашко, В.В. Організаційно-економічне регулювання використання та розвитку інтелектуального капіталу: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» [Текст] / В.В. Мурашко. – Донецьк, 2006. – 22 с.
7. Петренко, В.П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах: монографія [Текст] / В.П. Петренко. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 352 с.
8. Мартынов, А.Ф. Воспроизводство интеллектуального потенциала: оценка, моделирование, методология управления: автореф. дис. ... доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» [Текст] / А.Ф. Мартынов. – М., 2008. – 46 с.
9. Гунько, В.І. Інтелектуальний потенціал регіону: сутність, структура, проблеми формування та використання [Текст] / В.І. Гунько // Вісник Черкаського національного університету. Економічні науки. – 2009. – Вип. 153. – С. 95–100.
10. Кишин, И.А. Роль федеральных университетов в развитии и реализации интеллектуального потенциала страны и региона [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depositary/v13_i3/pdf/12r.pdf.
11. Максименко, И.И. Управление интеллектуальным потенциалом региона: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» [Текст] / И.И. Максименко. – Пермь, 2010. – 22 с.
12. Нагірна, В.П. Інтегральний потенціал території в контексті господарської діяльності регіону [Текст] / В.П. Нагірна // Український географічний журнал. – 2010. – № 2. – С. 32–39.
13. Василенко, В. Методология экономической диагностики регионов [Текст] / В. Василенко // Экономика Украины. – 2008. – № 9. – С. 4–17.
14. Nemmati Minu. Multi-stakeholder processes for governance and sustainability: beyond deadlock and conflict [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minuhemmati.net.
15. Multi-Stakeholder Partnerships. Issue Paper [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.globalknowledge.org.